

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçekle değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabbi Sacks

Bear-Behukotay

Serbest Piyasanın Sınırları

Bu yazıyı yazmaktayken bir gazete manşeti gözüme çarptı: "Birleşik Krallığın en zengin kişileri, geçen yıl çift dipli durgunluğa meydan okuyarak daha da zenginleştiler."¹

Bu, çoğu insanın 2008 mali krizinden bu yana daha fakir hale gelmesine veya en azından reel gelirlerinin sabit kalmasına rağmen olmuştur. Deyim yerindeyse, "Şundan daha kesin bir şey yoktur: zenginler daha da zenginleşir ve fakirler daha da fakirleşir." Bear Peraşa'sının sosyal kanunları bu olguya hitap etmektedir.

Vayikra 25, serbest piyasa ekonomisinin kontrolsüz oyunundan kaynaklanan radikal ve sürekli artış halindeki eşitsizliğe yönelik eğilimi dengelemeyi amaçlayan bir dizi yasa ortaya koyar. Dolayısıyla, borçların silindiği, toprağın nadasa bırakıldığı ve ürünlerin hasat edilmeyip herkese ait olduğu Şemita yılı vardır. Bazı istisnalar dışında, atalardan kalma toprakların baştaki sahiplerine geri verildiği ve İbrani kölelerin serbest

bırakıldığı Yovel yılı vardır. Muhtaçlara yardım etme emri vardır ("Kardeşin düşkünleşir, senin yakınındayken [maddi] bocalamaya girerse, onu desteklemelisin - [hem onu, hem de bir] yabancıyı ve mukimi - ki seninle yaşamaya devam edebilsin"; Vayikra 25:35). Ve kölelere birer köle gibi değil, "ücretli işçi veya geçici mukim" olarak davranma zorunluluğu vardır (Vayikra 25:40).

Heinrich Heine'nin işaret ettiği üzere:

"Moşe mallar üzerindeki mülkiyeti ortadan kaldırmak istememişti. Aksine, hiçbir insanın yoksulluk nedeniyle köle zihniyetine sahip bir köle olmaması için herkesin bir şeylere sahip olmasını istemişti. Özgürlük, bu büyük özgürleştiricinin her zaman nihai düşüncesi idi ve bu düşünce onun yoksulluk hakkındaki tüm yasalarında hala nefes almakta ve alevlenmektedir."

Israel Tabak, Judaic Lore in Heine, Johns Hopkins University Press reprints, 1979, 32

Bu yasalar çok eski olmasına rağmen, özgürlük, eşitlik ve

¹ Rabbi Sacks bu yazıyı Nisan 2012'de yazmıştı. Bahsettiği manşet şu bağlantıda bulunabilir: <https://www.bbc.com/news/uk-17883101>

adalet konularında mücadele edenlere defalarca ilham vermiştir. Yovel yılı ile ilgili pasuk, ("Tüm sakinleri için Ülkede özgürlük ilan edeceksiniz."; Vayikra 25:10), Philadelphia'daki Özgürlük Çanı'na yazılmıştır. Üçüncü dünya ülkelerinin borcunun iptali için 1990'ların sonlarında başlayan ve 40'tan fazla ülkeyi kapsayan kampanyanın başındaki uluslararası harekete 'Jübilee 2000' (Yovel 2000) adı verilmiş ve bu hareket doğrudan bizim *Peraşa*'mızdan esinlenmiştir.

Tora'nın ekonomik politikaya yaklaşımı alışılmadık niteliktedir. Tanrı'nın egemenliği altında var olduğu bilinciyle yaşayan bir topluma üç bin yılı aşkın bir süre önce, tarım çağında verilmiş olan yasalardan yola çıkarak, küresel ekonomiye ve uluslararası şirketlere sahne olan yirmi birinci yüzyılın koşullarına dair doğrudan bir çıkarımda bulunamayacağımız açıktır. Antik metinler ve çağdaş uygulama arasında, Sözlü Yasa'nın (*Tora shebeal pe*) gelenek ve açıklamalarından oluşan özenli bir süreç bütünü yer almaktadır.

Yine de, görüldüğü kadarıyla bazı önemli parametreler vardır. Çalışmak - geçimini sağlamak, günlük ekmeğini kazanmak - onurludur. Bir *Mizmor* şöyle der:

"Elinin emeğini [n ürünlerini] yediğinde ne mutlu sana ve senin için [ne kadar da] iyidir!"

Teilim 128:2

Bazı cemaatler bunu her Cumartesi gecesini çalışma haftası başlarken söyler. Antik Yunan gibi aristokrat kültürlerin aksine, Yahudilik çalışmayı veya üretken ekonomiyi asla küçümsememiştir. Boş zamanı bol olan bir sınıfın yaratılmasını desteklememiştir.

"Kendisine bir iş eşlik etmeyen Tora öğrenimi nihayetinde [başarısızlıkla] sona erecek ve günah getirecektir."

Pirke Avot 2:2

Dahası, aksi yönde zorlayıcı nedenler olmadığı sürece, kişinin emeğinin meyvelerini almaya hakkı vardır. Yahudilik, geniş çaplı bir iktidarı özgürlüğün ihlali olarak görür ve ona kuşkuyla yaklaşır. Peygamber Şemuel'in monarşi hakkındaki uyarısının özü budur: "[Seçeceğiniz kral] iyi tarlalarınızı, bağlarınızı ve zeytinliklerinizi alacak ve kullarına verecek... Davarınızın onda birini alacak ve siz onun köleleri olacaksınız" (Şemuel I 8).

Yahudilik, kölelikte doğan ve kurtuluşa özlem duyan bir halkın inancısıdır; ve kölelik düzeninin insan onuruna yönelik en büyük tecavüzü, kişinin yarattığı servetin mülkiyetini ondan gasp etmesidir. Tanah'ın kalbinde, özgür insanların özgürce ibadet etmesini isteyen Tanrı yer alır ve özgürlüğün en güçlü savunma hatlarından biri, ekonomik bağımsızlığın temeli olan özel mülkiyettir. Peygamberlerin öngördüğü ideal toplum, her insanın "kendi asmasının ve incir ağacının altında" (Miha 4:4) oturabildiği bir toplumdur.

Serbest ekonomi, icat ateşini sürdürmek için rekabet yakıtını kullanır. Yahudilik, en büyük ilerlemelerin genellikle pek de manevi olmayan dürtülerle ortaya çıkarıldığı önermesini Adam Smith'ten çok önce kabul etmişti. "Gördüm ki," der Koelet kitabının yazarı, "tüm emek ve tüm başarı, insanın komşusuna duyduğu kıskançlıktan kaynaklanır." Ya da Talmud'daki Hahamların ifade ettiği şekliyle: "Kötü eğilim olmasaydı, kimse ev inşa etmez,

bir kadınla evlenmez, çocuk sahibi olmaz ve iş yapmazdı.”

Hahamlarımız kendi alanları olan Yahudi eğitimi konusunda bile serbest piyasayı destekliyorlardı. Yerleşik bir öğretmen, başka bir öğretmenin kendisine rakip olmasına itiraz edemeyeceğini söylemişlerdi. Verdikleri sebep basitçe şuydu: “Akademisyenler arasında kıskançlık, bilgeliği artırır” (Baba Batra 21a).

Piyasa ekonomisi, ekonomik büyüme yoluyla yoksulluğu hafifletmek için bildiğimiz en iyi sistemdir. Tek bir nesilde - son yıllarda - 100 milyon Hintliyi ve 400 milyon Çinliyi yoksulluktan kurtarmıştır ki Hahamlarımız yoksulluğu insan onuruna bir saldırı olarak görürlerdi. Yoksulluk, Tanrısal takdirin ürünü olan mübarek bir durum değildir. Hahamlarımız bunu “bir tür ölüm” ve “elli beladan beter” diye nitelmişlerdir. “Taşınması fakirlikten daha zor bir şey yoktur, çünkü fakirliğin altında ezilen biri, dünyanın tüm dertlerinin takıldığı, üzerine Devarim’deki tüm lanetlerin düştüğü biri gibidir. Diğer tüm dertler bir yanda ve fakirlik diğer yanda olsa, fakirlik hepsinden ağır basar” demişlerdir.

Ancak piyasa ekonomisi serveti üretmekte başka sistemlere göre daha iyiyken, onu adil bir şekilde dağıtmakta o kadar da iyi değildir. Servetin az sayıda elde toplanması, bazılarına, diğerlerinin aleyhinde orantısız bir güç verir. Bugün Britanya’da üst düzey CEO’ların çalışanlarından en az 400 kat fazla kazanıyor olması alışılmadık bir durum değildir. Bu, ekonomik büyüme veya finansal istikrar sağlamamış, tam tersi olmuştur. Ben bu satırları yazarken, Margaret Thatcher’ın danışmanlarından biri olan Ferdinand Mount, vaktiyle

Thatcher’ın başlatmış olduğu finansal düzenleme indirimine karşı bir eleştiri yayınladı: *The New Few* (Yeni Oligarklar). Aynı derecede etkileyici bir kitap da, Güney Koreli ekonomist Ha-Joon Chang’ın yakın zamanda yayınlanan *23 Things they don't tell you about Capitalism* (Kapitalizm Hakkında Size Söylenmeyen 23 Şey) adlı kitabı. Bu, Chang’ın hâlâ en iyi sistem olduğuna inandığı piyasa ekonomisine karşı bir eleştiri değil. Ancak piyasa ekonomisinin, onun ifadesiyle, “dikkatli bir düzenlemeye ve yönlendirmeye ihtiyacı vardır.”

İşte, *Bear Peraşa*’sında yer alan kanunların temsil ettiği şey budur. Bize bir ekonomik sistemin ahlaki bir çerçeve içinde var olması gerektiğini söylemektedir. Bu sistemin ekonomik eşitliği hedeflemesi şart değildir, ancak insan onuruna saygı göstermelidir. Kimse kalıcı borç zincirlerine vurularak hapsedilmemelidir. Kimse toplumda bir paydan mahrum bırakılmamalıdır ki Tanah döneminde bu, toprakta bir pay sahibi olmak anlamına geliyordu. Kimse işverenin kölesi olmamalıdır. Herkesin - yedi günde bir gün, yedi yılda bir yıl - işin bitmeyen baskılarından kurtulmaya hakkı vardır. Bunların hiçbirisi piyasa ekonomisini ortadan kaldırmak anlamına geliyor değildir, ancak periyodik olarak servetin yeniden dağıtımını içerebilir.

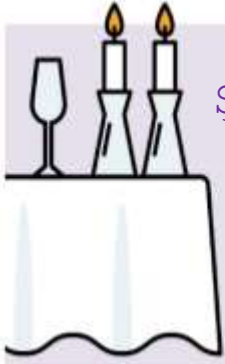
Bu kanunların kalbinde topluma dair son derece insancıl bir vizyon vardır. “Hiçbir insan bir ada değildir.” Birbirimizden sorumluyuz ve birbirimizin kaderine dâhiliz. Tanrı tarafından ihtiyaçlarından fazlasıyla mübarek kılınmış olanlar, bu fazlalığın bir kısmını ihtiyaçlarından daha azına sahip olanlarla paylaşmalıdır. Yahudilikte bu, bir

hayırseverlik değil, adalet meselesidir - *tsedaka* kelimesinin anlamı budur. İnsanlıkta sefalet ve toplumda huzursuzluk görmek istemiyorsak, günümüzün gelişmiş ekonomilerde bu ruha biraz ihtiyacımız vardır.

Bunu, ismini taşıyan kitabın ilk bölümünde Yeşaya'nın söylediğinden daha iyi bir şekilde ifade etmiş kimse yoktur:

Adaleti arayın, ezileni güçlendirin,
Yetim için adaleti uygulayın,
Dulun hakkını savunun...
Yeşaya 1:17

İnsanlık piyasalara hizmet etmek için yaratılmamıştır. Asıl piyasalar, Tanrı'nın suretine - yani insanlığa - hizmet etmek için yaratılmıştır.

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları

1. Özgürlük kavramı ile yoksulluk arasındaki bağlantı nedir?
2. Herkesin 'tam olarak yeterli'ye sahip olduğu bir dünya nasıl olurdu?
3. Dünyamızda paranın işleme şekliyle ilgili bir şeyi değiştirebilseydiniz, bu ne olurdu?